

# СЕКЦІЯ 1. ВПЛИВ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВІЙН НА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-1>

## EXHUMATION OF VICTIMS OF THE UKRAINIAN-POLISH CONFRONTATION OF THE 1940S IN THE MEDIA

### ЕКСГУМАЦІЯ ЖЕРТВ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ 1940-Х РОКІВ В МЕДІА

**Kalishchuk O. M.,**

*PhD hab (History), Professor,  
Professor of Department of History of Ukraine and Archeology,  
Lesya Ukrainka Volyn National University  
13 Voli Avenue, Lutsk, Ukraine*

**Каліщук О. М.,**

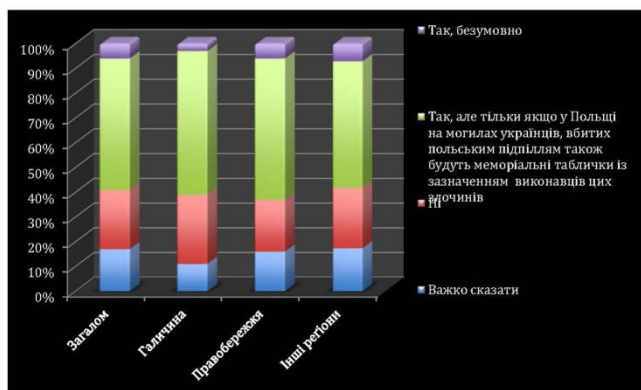
*доктор історичних наук, професор,  
професор кафедри історії України та археології,  
Волинський національний університет імені Лесі Українки  
Луцьк, Україна*

Уже аксіоматичним стало твердження про спільне минуле як найбільший камінь спотикання у міждержавних та міжнаціональних відносин України та Польщі. На небезпеку перебування двосторонніх контактів у сформованому впродовж десятиліть взаємного нерозуміння, де домінують «ексгумації тіл загиблих земляків» та «нескінченні, позбавлені сенсу взаємні звинувачення» вказував ще 1992 р. історик Владислав Серчик. Парадоксально, але у випадку українсько-польських історичних дискусій, центральним моментом яких стали події 1940-х років, ексгумаційні роботи не нелише не сприяли узгодженню позицій, а радше навпаки – ставали додатковим предметом суперечок.

Для польського суспільства та політикуму відновлення ексгумаційних робіт на місцях колишніх сіл на Волині й у Галичині виявилось своєрідним лакмусовим папірцем. Українсько-польські відносини узалежнювали від згоди на проведення ексгумацій жертв Волинської трагедії. Заборона ексгумаційних робіт на польських

похованнях в Україні після скандалу навколо пам'ятника у Грушовичах викликала негативну реакцію у польському суспільстві, а отже й медіа-просторі. Про це заявляла найвища посадова особа, президент РП Анджей Дуда, спілкуючись із журналістами після покладання вінка до пам'ятника жертвам Волинської трагедії у Варшаві з нагоди Національного дня пам'яті жертв геноциду. Неоднозначну оцінку отримав цей крок і серед українського експертного середовища. До прикладу, знаний історик Юрій Шаповал однозначно ствердив, що заборона ексгумацій не допомагає науковим дослідженням, а саму проблему вербалізувати повинні саме президенти [11]. Обіцянку Володимира Зеленського зняти мораторій на ексгумацію станків польських жертв протистояння 1940-х років, оголошену під час візиту до Варшави 2019 р., по різному оцінили в Україні та Польщі. Щонайменше, навіть оцінюючи позитивно саму обіцянку Зеленського, в українському медіапросторі висловлювалося побоювання, що її реалізація ризикує стати замороженням проблеми замість її вирішення [19].

За даними всеукраїнського національно репрезентативного опитування, проведеного Info Sapiens 11–15 серпня 2022 р. на замовлення польського центру на замовлення польського центру діалогу ім. Ю. Мєрошевського (результати якого у Польщі назвали шокуючими), половина українців (53%) готова на спорудження цвинтарів з хрестами й встановлення інформаційних табличок із зазначенням УПА як винуватців смерті польських мешканців цих сіл [10].



Як приклади суспільного резонансу можемо розглянути випадки Острівків – Волі Островецької (найдослідженіший випадок знищення польського населення) та Бірчі. Важливим є з яким посилом подавали

інформацію про першу ексгумацію у Острівках та Волі Островецькій у польських медіа. «Стало це можливим завдяки падінню комуністичної імперії й здобуттю незалежності України. Прихильність і велика допомога української влади та прагнення з'ясувати подробиці того вражаючого злочину уможливили здійснення ексгумацій та належне поховання за католицьким обрядом» [16]. Натомість медіа, які репрезентували позицію правих, наголошували на ролі кресових середовищ у проведенні ексгумацій, які інтерпретували як переконливий доказ бандерівських мордів; на їх переконання, результати цих досліджень наче заскочили українську владу, яка на довгі роки заморозила можливості наслупних розкопок і вшанування колективних могил, а від польської держави не дочекалися жодних реакцій, оскільки та толерувала східному сусідові [2; 3]. Чимало дискусій викликала й ексгумація влітку 2008 р. останків понад 200 поляків, вбитих, за попередніми оцінками експедицією Леона Попека, упівцями у серпні 1943 р. у с. Острівки Волинської області. Польське радіо повідомляло про розкопки та знайдені сотні останків малих дітей до 6 років і 50 – віком до 12 років. Решта скелетів, за припущенням поляків, належала їхнім матерям [7; 8]. Не менш резонансною виявилася ексгумація у Острівках на Turim pole 2011 р. про яку писали центральні та місцеві медіа [1; 5; 9; 11]. При цьому в одному матеріалі йшлося і про протидію ексгумаційним роботам з боку українських націоналістів, і про приїзд голови Волинської обласної держадміністрації, з уст якого звучали слова “Вибач мені. Так прикро” Леону Попеку (родина якого там загинула), а у відповідь звучали вибачення польського дослідника (родина Бориса Климчука загинула від рук польських партизан) [17].

Резонансними виявилися й події навколо вшанування бійців УПА, які загинули під час нападу на Бірчу (Перемишльський повіт). На початку 1990-х рр. Анна Карванська-Байляк, дружина загиблого сотенного Дмитра Карванського, розпочала пошуки місця поховання. Могили вояків віднайшли на приватному обійсті Яна Лашкевича. Господар там висівав конюшину та випосав худобу. Коли у липні 1992 р. до Бірчі приїхав Євген Місило, як представник Анни Карванської-Байляк, власник поля вказав місце зі словами: «Ось тут лежать ті бандити!...». Ян Ляшкевич неприхильно поставився до пропозиції встановити хреста на місці поховання. Анна Карванська-Байляк розпочала майже десятилітні старання перед владою та громадськістю щодо перепоховання решток полеглих. Властиво особливістю ситуацію було проведення поміж іншого ексгумації останків. До того ж українська громада з обуренням сприйняла вміщену у пресі інформацію щодо проведення ексгумаційних робіту

Бірчі та начебто відсутність останків полеглих. Градус незадоволення підняв факт, що про початок робіт жодним зацікавленим організаціям та особам не було доведено було про це до відома. Припускали навіть, що насправді нічого не проводили, а ходило лише про закриття справи [18, с. 99]. Проблему висвітлювала польська загальнонаціональна й регіональна преса та телебачення (окремо тут згадаємо тут роль знаного польського публіциста Павла Смоленського [21, с. 25–40]), а громадські слухання у Бірчі повністю публікувала “Gazeta Wyborcza”.

Підсумовуючи, висловимо декілька важливих на нашу думку моментів. Передовсім, фахове і об’єктивне дослідження решток останків жертв українсько-польського протистояння у 1940-х роках є важливою умовою для відновлення історичної правди (до чого прагнуть обидві сторони). Наступне. Безумовно і бездискусійне належне перепоховання решток тіл, незалежно від сторони конфлікту і країни, де вони нині знаходяться, є точкою дотику в українсько-польських відносинах (з огляду на ті гуманітарні цінності, які сповідують і українці, і поляки). І врешті-решт, присутність теми ексгумацій у медійному просторі є важливим елементом, з одного боку моніторингу настроїв суспільств, з іншого – формування запиту на спільні ціннісні ідеали пошани до тіл загиблих.

### Література:

1. Czartoryski-Sziler Piotr. Polacy jak żywe tarcze. *Nasz Dziennik*. 2013. 25 września. Nr 224. S. 1, 3.
2. Ekshumacja ofiar UPA. *Dziennik Lubelski*: gazeta poranna regionu Środkowo-Wschodniego. 1992. 24 Sierpnia. Nr 165. S. 3.
3. Ekshumacja zwłok ofiar UPA na Wołyniu. *Polska Zbrojna*: gazeta codzienna Wojska Polskiego. Warszawa, 1992. 21–23 Sierpnia. Nr 164. S. 2.
4. Kiedy ruszą ekshumacje na Kresach? *Kronika Tygodnika*. 2021. 5 Stycznia. Nr 1. S. 19.
5. Kruczek Adam. Wołyńskie pola śmierci. *Nasz Dziennik*. 2011. 14 Lipca. Nr 162. S. 20–21.
6. Pogrzeb ofiar masakry w Ostrówkach. *Dziennik Lubelski*: gazeta poranna regionu Środkowo-Wschodniego. 1992. 31 Sierpnia. Nr 170. S. 1.
7. Popek Leon. Ekshumacja szczątków ludności polskiej wymordowanej przez UPA w pow. Lubomelskim. *Biuletyn Informacyjny: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej. Okręg Wołyński*. 27 Wołyńska Dywizja AK. 1993. Nr 2/38. S. 27–45.
8. Popek Leon. Ofiary Wołynia czekają na groby / rozm. przepr. Adam Kruczek. *Nasz Dziennik*. 2015. 2 Listopada. Nr 256. S. 11.

9. Popek Leon. Piekło na trupim polu / rozm. przepr. Piotr Włoczyk. *Do Rzeczy: tygodnik Lisickiego*. 2016. 10–16 Grudnia. Nr 41, dod. Wołyń'43:Ukraińskie ludobójstwo Polaków. S. VIII-IX.

10. Szokujący sondaż ws. Rzezi Wołyńskiej. Tylko 5% Ukraińców wskazało, że była to „etniczna czystka na Polakach przeprowadzona z rozkazu dowództwa UPA”. URL: <https://wprawo.pl/szokujacy-sondaz-ws-rzezi-wolynskiej-tylko-5-ukraincow-wskazala-ze-byla-to-etniczna-czystka-na-polakach-przeprowadzona-z-rozkazu-dowodztwa-upa/>

11. Teul Iwona. Czytanie z kości: reportaż z badań antropologicznych z Woli Ostrowieckiej. *Kwarta: pismo historyczno-społeczne*. 2011. Nr 1. S. 14–21.

12. Ukraińskie manewry nad grobami. *Nasz Dziennik*. 2007. 14 Września. Nr 37. S. 5.

13. Walkiewicz Jadwiga. Umierały z dziećmi na rękach / rozm. przepr. Piotr Czartoryski-Sziller. *Nasz Dziennik*. 2013. 26 Października. Nr 251. S. 4.

14. Wieliczka-Szarek Joanna, Szarek Jarosław. Na trupim polu: przemilczane ludobójstwo. *Źródło*. Kraków, 2013. Nr 28. S. 14.

15. Wikło Marcin. Wołyński przełom?: znamy treść noty ukraińskiego MSZ, w której Kijów wyraża zgodę na przeprowadzenie prac poszukiwawczych i ekshumacyjnych przez polskie instytucje na swoim terenie. *W Sieci*. 2022. Listopad 28 – Grudzień 4. Nr 48. S. 36–37.

16. Wira Paweł. Ekshumacja ofiar zbrodni UPA *Polska Zbrojna* : gazeta codzienna Wojska Polskiego. 1992. 20 Październik. Nr 206. S. 3.

17. Serwetnyk Tatiana, Zychowicz Piotr. Dzieci na Trupim Polu. *Rzeczpospolita*. 2011.

18. Дрозд Роман. «Конфлікт пам'яті»: до питання про вшанування жертв польсько-українського протистояння 1940-х рр. на території сучасної Польщі. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 90–102.

19. Загребельний Ігор. “Історичні поступки” Польщі з боку Зеленського: вирішення чи замороження проблеми? URL: [https://bastion.tv/istorichni-postupki-polshi-z-boku-zelenskogo-virishennya-chi-zamorozhennya-problemi\\_n32791](https://bastion.tv/istorichni-postupki-polshi-z-boku-zelenskogo-virishennya-chi-zamorozhennya-problemi_n32791)

20. Польша і поляки очима українців. Результати опитування громадської думки в Україні. Варшава : Центр діалогу ім. Юліуша Мершевського, 2022.

21. Смоленський П. Похорон різнуна / пер. з пол. А. Бондар. Київ : Наш час, 2006. 152 с.